

RECENSIONER

Algot Gölstam, *Frihet, jämlikhet och demokrati. Etik och människosyn inom liberal och socialistisk tradition*. Uppsala Studies in Social Ethics 16, Uppsala 1995.

Teologen Algot Gölstams doktorsavhandling syftar till att utvärdera hur dels socialistisk, dels liberal idétradition förhåller sig till frihet, jämlikhet och demokrati. Han har valt ut tre liberaler och tre socialister, vars skrifter han skärskådar för att finna samband och skillnader i synsätten. De tre liberalerna är John Stuart Mill, Bertil Ohlin och Friedrich August von Hayek, och de tre socialisterna Karl Marx, GDH Cole och Ernst Wigforss.

Avhandlingen tar upp intressanta frågeställningar, och bygger på jämförande analys av ett osedvanligt stort textmaterial. I det stora hela har också Gölstam lyckats med den svåra och omfattande uppgiften att hos alla sex författarna lokalisera textavsnitt som är relevanta för hans frågeställningar, och som möjliggör en jämförelse med de övriga

fem. Den jämförande analysen bygger därför på ett gediget underlag.

Långtgående demokratisyn

Detta hindrar inte att analysen i några avseenden hade kunnat vara ännu grundligare. Det gäller t ex jämförelsen mellan liberal och socialistisk demokratisyn. Gölstam finner att de tre socialisterna alla företräder "en i de flesta avseenden betydligt mer långtgående demokratisyn" än de tre liberalerna. Ett av hans huvudargument för detta är: "Ingen av de socialistiska författarna är nöjda med enbart en politisk jämlikhet på lägsta nivå [dvs formellt lika makt], medan såväl Ohlin som Hayek nöjer sig härmed och Mill inte ens förespråkar formell politisk jämlikhet." Mill är nämligen den ende av de sex som ställer sig avvisande till "politisk jämlikhet på grundläggande nivå, en man en röst".

Mill förespråkade som bekant "plural votes". Alla kvinnor och män skulle ha rösträtt, men några skulle få flera röster. Personer som

avlagt doktorsexamen skulle t ex kunna få tre eller fyra röster. Gölstam har självfallet rätt i att ett sådant system inte är förenligt med vad vi idag kallar demokrati.

Däremot är det missvisande när han säger att för Marx ingick "oinskränkt rösträtt" i demokratin, och att "demokrati för Marx innebär allmän och lika rösträtt". Marx betecknade själv system med enbart allmän manlig rösträtt som demokratiska. Hans ointresse för kvinnlig rösträtt är väl dokumenterat. (Se t ex min uppsats "Kvinnosynen hos Marx och Engels" i Arbetarrörelsens årsbok 1976.)

I motsats till vad Gölstam råkar låta undslippa sig råde det inte "allmän rösträtt" i Pariskommunen, vars politiska system Marx ställde sig bakom. Det är visserligen sant att Marx använde beteckningen "allmän" om kommunens rösträtt, men icke desto mindre var det enbart män som fick rösta.

Mill ville ge en liten, bildad minoritet dubbla eller flerdubbla röster. Marx var beredd att nöja sig med lika rösträtt för alla män. Om Mills "avsteg" från modern demokratiuppfattning renderar att vi klassificerar honom som icke-anhängare till formell maktjämlighet, bör rimligen Marx' motsvarande "avsteg" bedömas på likartat sätt.

Ord och begrepp

Det komplicerade förhållandet mellan ord och begrepp i idépolitiken ger upphov till ett generellt metod-

problem i en undersökning som denna. Låt oss utgå från att vi har ett eget någorlunda väldefinierat begrepp om t ex jämlighet. Vad innebär det då om vi säger att en viss politiker eller politisk filosof förespråkar jämlighet?

För det första kan det innebära att hon eller han själv använder ordet "jämlighet" för att beteckna sina strävanden. Vi kan kalla detta överensstämmelse på *ordnivån*.

För det andra kan det innebära att hon eftersträvar det som vi kallar jämlighet, men att hon använder ett annat ord (i detta fall kanske "rättvisa") för att beteckna detta begrepp. Vi kan kalla detta överensstämmelse på *begreppsnivån*.

För det tredje kan det innebära att det samhälle hon eftersträvar uppfyller de kriterier vi använder på ett jämlikt samhälle. Detta kan vara fallet utan att något begrepp om jämlighet spelar någon roll i hennes föreställningsvärld. Hon kan t ex vara besjälad av att vilja utrota fattigdom, vilket är något annat än att eftersträva jämlighet, även om de båda strävandena kan få samma praktisk-politiska yttringar. Vi kan kalla denna tredje form för *faktisk* överensstämmelse.

De tre formerna av överensstämmelse är i princip helt oberoende av varandra. Alla spelar en roll i avhandlingen. Tyvärr görs emellertid inte distinktionen mellan dem explicit, och på några ställen är det svårt att se konsekvensen i skiftena mellan de tre nivåerna.

Så t ex sägs jämlikhet vara "en central värdering för Marx", trots att det inte verkar gå att belägga att han explicit ställer sig bakom jämlikhet som samhällsideal. Skälet är att "det samhällsideal han själv omfattar visar sig vara ett samhälle som uppfyller kriterier vi uppsatt för politisk respektive ekonomisk jämlikhet". Marx räknas alltså som jämlikhetsanhängare på grundval av en överensstämmelse på den faktiska nivån, som inte har någon motsvarighet på ordnivån.

Däremot beskrivs Hayek som motståndare till frihet som målförverkligandekapacitet, eftersom han "polemiserar mot varje annan användning av ordet" [frihet] än den som syftar på den skyddade sfärens frihet. Icke desto mindre eftersträvade Hayek målförverkligandekapacitet, utan att kalla den frihet. (Hans spontana ordning syftar bl a till att individer ska ha maximala möjligheter att förverkliga sina egna mål.)

När jag läste boken fick jag intrycket att Hayek räknas som motståndare mot frihet som målförverkligandekapacitet på grundval av en skillnad enbart på ordnivån. Detta tedde sig egendomligt i jämförelse t ex med behandlingen av Marx' jämlikhetssyn. Gölstam har emellertid sagt mig att hans ställningstagande grundas på att Hayek är motståndare till varje strävan att med politiska åtgärder åstadkomma målförverkligandekapacitet för olika individer (eftersom det skulle innebära en otillåten styrning av resurs-

tilldelningen). Detta är väl en mera plausibel motivering, men jag skulle ha önskat mig att redan i boken få dessa metodfrågor utredda.

Dessa metodologiska randanmärkningar ska läsas mot bakgrund av att Gölstam redovisar sin metod med en tydlighet som är ovanlig i komparativa idéstudier. Härigenom blir det lättare att följa och ta ställning till hans resonemang, och självfallet också lättare att kritisera dem. Den som överväger att genomföra en jämförande idéstudie, särskilt inom den politiska filosofins område, har mycket att lära av Gölstams avhandling.

Boken är också mycket värdefull för alla som intresserar sig för hur rubrikens tre begrepp har uppfattats inom sentida politisk filosofi. Icke minst är de noggranna och väldokumenterade referaten av de sex författarna, med sina många välvalda citat, en värdefull tillgång även för dem som inte i alla avseenden delar författarens slutsatser.

Sven Ove Hansson

Svante Nordin, *Filosofins historia*, Studentlitteratur 1995.

Svante Nordin har etablerat sig som en av vårt lands främsta humanister. Han har bl a i tre böcker skildrat den svenska filosofins historia och skrivit en lysande biografi över Fredrik Böök. Nu har ytterligare en